26/04/2020

“Η ογδόη. Η μεγάλη και επιφανής ημέρα Κυρίου, η ατελεύτητη και αδιάδοχη”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού

Τοῦ Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ Δανιήλ

«Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν» (Ἰωάννου κ΄, 26)

Ἀνάμεσα σ’ ὅλους τούς συμβολισμούς πού ἐνυπάρχουν στά γεγονότα τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Οἰκονομίας ἡ συμβολική τῆς ὀγδόης ἡμέρας κατέχει ξεχωριστή θέση στήν θεολογική σκέψη τῶν Πατέρων καί Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας μας καί κυρίως τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων.

Σ’ ἕνα κεφαλαιῶδες κείμενο ὁ ἀρχηγός τῆς Σχολῆς τῆς Καππαδοκίας ὁ Μέγας Βασίλειος, καθορίζει μέ πολλή σαφήνεια τόν τρόπο τῆς σκέψεώς του. Ἀφοῦ ὑπενθυμίζει ἀρχικά στόν λόγο του, ὅτι πέρα ἀπό τήν γραπτή διδασκαλία ὑπάρχουν στήν Ἐκκλησία καί ἄλλα πράγματα πού ἀνάγονται στήν ἀποστολική παράδοση καί μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ «ἐν μυστηρίοις» δηλαδή μυστικά. Ἀπαρριθμεῖ μερικά ἀπ’ αὐτά κι ὕστερα συνεχίζει: «Τήν πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας (μιᾷ τοῦ Σαββάτου) (Ἰωάννου κ΄, 19) προσευχόμαστε ὄρθιοι, ἐλάχιστοι ὅμως ξέρουν τόν λόγο. Δέν εἶναι τόσο ἐπειδή συναναστηθήκαμε μέ τόν Χριστό καί ἑπομένως ὀφείλουμε τά ἄνω νά ἐπιζητοῦμε, οὔτε ἐπειδή μέ τήν ὄρθια στάση τήν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως ὑπενθυμίζουμε τήν χάρη πού μᾶς δόθηκε, ἀλλά κυρίως ἐπειδή ἡ ἡμέρα αὐτή εἶναι κατά κάποιο τρόπο «εἰκών τοῦ προδοκωμένου αἰῶνος». Γι’ αὐτό καί ἀποκαλεῖται «μία» ἀπό τόν Μωϋσῆ, ὡς «ἀρχή» τῶν ἡμερῶν καί ὄχι «πρώτη». «Ἐγένετο ἑσπέρας καί ἐγένετο πρωΐ ἡμέρα μία» (Γενέσεως α΄, 5), ἀκριβῶς ἐπειδή ἡ ἴδια αὐτή ἡμέρα ἀνακυκλοῦται πολλές φορές εἶναι ταυτόχρονα «μία» καί «ὀγδόη». Εἶναι ἡ ἴδια ἐκείνη ἡμέρα, ἡ πραγματικά «μία» καί ἀληθινά «ὀγδόη» πού μνημονεύει ὁ Ψαλμωδός στίς ἐπικεφαλίδες μερικῶν Ψαλμῶν (τῶν 6 καί 11 «Ὑπέρ τῆς ὀγδόης»). Εἶναι ἡ ἡμέρα πού ἐκφράζει τήν μεταχρονική κατάσταση, τήν αἰώνια, ἀνέσπερη, ἀδιάδοχη ἡμέρα τόν ἀτέλειωτο καί ἀγέραστο ἐκεῖνο αἰῶνα. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος πού διδάσκει ἡ Ἐκκλησία νά προσευχόμαστε ὄρθιοι ἐκείνη τήν ἡμέρα γιά νά θυμόμαστε τήν αἰώνια ζωή καί νά μήν παραμελοῦμε τά ἐφόδια πού μᾶς ὁδηγοῦν σ’ ἐκείνη (Μεγάλου Βασιλείου, Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρός τόν ἐν Ἁγίοις Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου (ΚΖ΄), ΒΕΠΕΣ τ. 52, σ. 288).

Τήν περί «ὀγδόης» διδασκαλία ἀναφέρουν καί οἱ Πατέρες Εἰρηναῖος Λουγδούνου στό κατά Αἱρέσεων §1, 18, 3˙ Εὐσέβιος Καισαρείας, Ψαλμός MPG 23, 120Α΄΄ Μεγάλος Ἀθανάσιος, Εἰς τούς Ψαλμούς, MPG 27, 76D˙ Δίδυμος Ἀλεξανδρεύς, Εἰς τούς Ψαλμούς MPG 39, 1176Α΄΄ Ἀστέριος Ἀμασείας, Εἰς τόν στ΄ (6) Ψαλμόν, MPG 40, 444-449˙ Ἰωάννης Χρυσόστομος MPG 55, 543Α΄.

Τό κείμενο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἀποτελεῖ μάρτυρα τῆς ἱστορίας τῆς Λειτουργικῆς μέ τήν ἀπαγόρευση τῆς γονυκλισίας τήν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς. Τό σημαντικό εἶναι, ὅτι σημειώνει σταθμό καί στήν θεολογία τῆς Κυριακῆς. Ἄς σημειωθεῖ καταρχήν πώς πρόκειται γιά κείμενο μυσταγωγίας, δηλαδή γιά ἐξήγηση τοῦ συμβολισμοῦ τοῦ τελετουργικοῦ στούς πιστούς. Ὁ ἅγιος Πατέρας Βασίλειος ὑπενθυμίζει στήν ἀρχή τήν οὐσιαστική σημασία τῆς Κυριακῆς ὡς ἡμέρας τῆς

ἀναστάσεως καί ἀναφερόμενος στό χωρίο τοῦ ἀποστόλου Παύλου τῆς Πρός Κολοσσαεῖς γ΄, 1 ἐπιστολῆς συνδέει τήν ὄρθια στάση τῆς προσευχῆς μέ τήν ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, πού συναντήθηκαν μέ τόν Χριστό. Ὁ συμβολισμός ὅμως αὐτός δέν εἶναι καί ὁ μόνος. Ἄν ἡ Κυριακή εἶναι ἀνάμνηση τῆς ἀναστάσεως εἶναι καί εἰκόνα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἡ ἔννοια εἶναι ἐσχατολογική. Ἡ παιδαγωγική ἀξία τῆς Κυριακῆς ὑπάρχει στό ὅτι καλλιεργεῖ στούς Χριστιανούς τήν ἐσχατολογική προσδοκία, ὑπενθυμίζοντάς τους συχνά τήν μέλλουσα ζωή καί ἐμποδίζοντάς τους νά ἀπορροφηθοῦν μέσα στά γήϊνα.

Κατά τόν Μέγα Βασίλειο ἡ ἡμέρα Κυρίου εἶναι ὁ μελλοντικός, αἰώνας, ἡ ὄγδοη ἡμέρα πού βρείσκεται πέρα ἀπό τήν κοσμική ἑβδομάδα˙ εἶναι ἡ ἡμέρα χωρίς διαδοχή. Ἔτσι ὅταν ἡ Γραφή ὁμιλεῖ γιά «αἰῶνες» στό πληθυντικό ἐννοεῖ διαφορές καταστάσεων μέσα στόν ἕνα καί μοναδικό αἰῶνα. Μ’ αὐτό τόν τρόπο δηλώνεται ἡ οὐράνια ἱεραρχία, ὄχι ἡ διαδοχή κοσμικῶν αἰώνων. Καί ὁ μοναδικός αὐτός αἰῶνας, τό ὁρατό σύμβολο, τό μυστήριο, τό προορισμένο νά προσανατολίσει τό πνεῦμα μας πρός αὐτόν, εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας, ἡ ἡμέρα πού γεννήθηκα τό φῶς καί ἀναστήθηκε ὁ Κύριος. Αὐτοῦ τοῦ αἰώνα λειτουργική ἀνάμνηση ἡ ἑβδομαδιαία Κυριακή ὀνομάστικε «μιά» γιά νά σημάνει, ὅτι εἶναι εἰκόνα τῆς μοναδικότητας τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα. Ὁλόκληρη ἡ θεολογία τῆς Κυριακῆς ὀργανώνεται ἐδῶ: εἶναι ἡ κοσμική ἡμέρα τῆς δημιουργίας, εἶναι ἡ βιβλική ἡμέρα τῆς περιτομῆς, εἶναι ἡ εὐαγγελική ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως, εἶναι ἡ ἐκκλησιαστική ἡμέρα τῆς Εὐχαριστίας, εἶναι ἡ ἐσχατολογική ἡμέρα τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐξηγεῖ στήν Β’ Ὁμιλία του στήν Ἑξαήμερο ὅτι σύμφωνα μέ τήν Γραφή ἡ αὐτή δέν λέγεται «πρώτη» ἀλλά «μία». Λέγει ὅτι πρόκειται γιά ἡμέρα πού συμπεριλαμβάνει καί τήν νύχτα. Μετά συνεχίζει: «Σπουδαιότερος ὅμως εἶναι ὁ λόγος πού μᾶς παραδόθηκε ἀπό τίς μυστικές παραδόσεις (ἐν ἀπορρήτοις παραδεδομένος) ὥστε νά γνωρίζουμε ὅτι ὁ Θεός πού δημιούργησε τόν χρόνο ἔταξε τά διαστήματα τῶν ἡμερῶν σάν μέτρα καί σημεῖα καί τόν μέτρησε σέ ἑβδομάδες, καθόρισε ἔτσι τά πράγματα ὥστε ἡ ἑβδομάδα σέ μία συνεχή ἀνακύκληση πρός τόν ἑαυτό της, νά μᾶς δίνει τό μέτρο τοῦ χρόνου. Ἀλλά καί ἡ ἑβδομάδα μέ τήν σειρά της δέν εἶναι παρά μία ἡμέρα, πού ξαναγυρίζει στόν ἑαυτό της ἑπτά φορές». Πρόκειται γιά σχῆμα κυκλικό πού ἀρχίζει καί τελειώνει στόν ἑαυτό του. Αὐτό εἶναι καί τό χαρακτηριστικό τοῦ αἰῶνα, νά ξαναγυρίζει στόν ἑαυτό του καί νά μήν τελειώνει ποτέ. Γι’ αὐτό καί τήν ἀρχή τοῦ χρόνου δέν τήν ὀνόμασε πρώτη ἀλλά μία γιά νά διδάξει μέ τό ὄνομά της τήν συγγένεια πού συνδέει τήν ἡμέρα ἐκείνη μέ τόν αἰῶνα. Παρουσιάζοντας τό μοναδικό καί μή κοινωνήσιμο (ἀνακοινώσιμο) χαρακτήρα της, ὀνομάστηκε μέ τόν ἁρμόζοντα κατάλληλο τρόπο «μία» (Ὁμιλία Β΄ εἰς τήν Ἑξαήμερον § 8 MPG 29, 49B-C) .

Τό κείμενο τῆς Ὁμιλίας στήν Ἑξαήμερο ἀποτελεῖ σχόλιο τοῦ ἁγίου Πατρός σέ ἄλλους χαρακτηρισμούς πού ἀποδίδονται στήν Κυριακή ἀπό τό ἔργο του «Περί Ἁγίου Πνεύματος». Καταλαβαίνουμε γιατί ἡ Κυριακή εἶναι ταυτόχρονα «μία» καί «ὀγδόη». «Μία γιατί ἡ αἰώνια ζωή εἶναι μιά, ἀδιάδοχη δίχως παρακμή καί «ὀγδόη» γιατί εἶναι ὁ κόσμος τοῦ μέλλοντος, αὐτός πού θά διαδεχθεῖ τόν παρόντα πού παρίσταται μέ τήν ἑπτάδα.

Μέ τήν εὐκαιρία μιᾶς ἄλλης ἑορτῆς τοῦ λειτουργικοῦ ἔτους τῆς ὀγδόης ἡμέρας μετά τό Πάσχα ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ θεολόγος.

Μαρτυρίες γιά τόν ἑορτασμό αὐτῆς τῆς Κυριακῆς διαθέτουμε κι ἄλλες. Ἤδη μία ὑπῆρχε στίς «Ἀποστολικές Διαταγές» (V, 20) «Μετά δέ ὀκτώ ἡμέρες ἔστω ὑμῖν πάλιν ἑορτή τιμίααὐτή ἡ ὀγδόη». Ἦταν ἡ ἡμέρα πού οἱ νεοβαπτιζόμενοι ξαναγύριζαν στήν κανονική ζωή τους κι ἔβγαζαν τόν λευκό χιτῶνα ποπυ φοροῦσαν ὁλόκληρη τήν διακαινίσημη ἑβδομάδα. Ὁ ἅγιος Πατέρας πιστοποιεῖ τήν σπουδαιότητα τῆς ἑορτῆς καί προσθέτει: «Ἡ Κυριακή ἐκείνη (Πάσχα) ἦταν ἡ Κυριακή τῆς σωτηρίας˙ ἡ σημερινή εἶναι ἡ ἐπέτειος τῆς σωτηρίας˙ ἐκείνη ἦταν τό σύνορο ἀνάμεσα στόν τάφο καί τήν ἀνάσταση˙ αὐτή ἐδῶ εἶναι ἡ Κυριακή τῆς δεύτερης δημιουργίας, πού ὅπως ἡ πρώτη δημιουργία εἶχε ἀρχίσει Κυριακή –Τό Σάββατο πέφτει ἀσφαλῶς ἑπτά ἡμέρες μετά καί εἶναι ἡ ἀνάπαυση ἀπό τά ἔργα τῆς δημιουργίας – ἔτσι καί ἡ δεύτερη δημιουργία ἀρχίζει τήν ἴδια ἡμέρα πού εἶναι καί πρώτη σέ σχέση μέ τίς ἑπόμενες, ἀλλά καί ὀγδόη σέ σχέση μέ τίς προηγούμενες. Εἶναι ἡ πιό ὑψηλή καί θαυμαστή ἡμέρα. Ἡ ἡμέρα πού μᾶς κάνει νά ἀτενίζουμε πρός τά πάνω. Αὐτή πού φαίνεται ἐννοεῖ καί ὁ Σολομών ὅταν προστάζει νά δοθεῖ ἕνα μερίδιο στίς ἑπτά δηλαδή σ’ αὐτή τήν ζωή καί ἕνα μερίδιο στίς ὀκτώ, τήν μέλλουσα ζωή. Ἐννοεῖ τά ἐδῶ καλά ἔργα καί τήν ἐκεῖ ἀποκατάσταση. Ἀλλά καί ὁ Δαβίδ αὐτή τήν μέρα φαίνεται πού ψάλλει στίς περί τῆς ὀγδόης ψαλμούς» (612C-613A).

Στό ὑπόμνημα τους στούς Μακαρισμούς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ ἀδελφός τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πού ἀνήγαγε τό θέμα σέ φιλοσοφία καί μυστική θεωρία, σάν φιλόσοφος πού ἐνδιαφέρεται γιά τό μυστήριο τοῦ χρόνου καί σάν μυστικός πού ἐπιποθεῖ τήν ἔλευση τῆς ὀγδόης ἡμέρας, σχολιάζοντας τόν ὄγδοο Μακαρισμό πού ὑπόσχεται τήν βασιλεία τοῦ Θεοῦ στούς «δεδιωγμένους ἵνα ἔχωσιν τήν δικαιοσύνην» γράφει : «Νομίζω πώς θά πρέπει κατ’ ἀρχήν νά ἐξετάσουμε τί ἀντιπροσωπεύει γιά τόν Προφήτη τό μυστήριο τῆς ὀγδόης ἡμέρας στίς ἐπικεφαλίδες τῶν δύο Ψαλμῶν˙ ἀκόμη τί εἶναι ἡ κάθαρση καί ὁ νόμος τῆς περιτομῆς πού προβλέπεται ἀπό τόν νόμο νά τηροῦνται τήν ὀγδόη ἡμέρα. Ὁ ἀριθμός αὐτός ἴσως νά ἔχει κάποια σχέση μέ τόν ὄγδοο Μακαρισμό πού ὡς κορωνίδα τῶν Μακαρισμῶν τοποθετεῖται στό τέρμα τῆς κλίμακος τῶν ἀρετῶν.

Ἐδῶ μέ τό συμβολισμό τῆς ὀγδόης ἡμέρας στήν πραγματικότητα ὁ Προφήτης ὑπονοεῖ τήν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως˙ ἡ κάθαρση ἐκφράζει τήν ἐπιστροφή τῆς ἀνθρώπινης φύσης στήν ἀρχική της καθαρότητα˙ ἡ περιτομή συμβολίζει τήν ἀποβολή τῶν θνητῶν δερμάτινων χιτώνων πού φορέσαμε μετά τήν ἀνυπακοή καί τήν στέρηση τῆς ζωῆς˙ ὁ ὄγδοος Μακαρισμός περιλαμβάνει ἐπίσης καί τήν ἀποκατάσταση στούς οὐρανούς ἐκείνων πού περιέπεσαν στήν δουλεία καί ἀπό δούλοι ἐκλήθησαν νά βασιλέψουν» (Εἰς τούς Μακαρισμούς 8, MPG 44, 1292 A-B).

Στό χωρίο αὐτό βλέπουμε νά ἐπανεμφανίζονται οἱ βιβλικοί τύποι τῆς ὀγδόης ἡμέρας, ὅπως καί ἡ σύνδεσή της μέ τήν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως. Ἡ ὄγδοη ἡμέρα στόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης ἀντιπροσωπεύει τό τέρμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, καθώς στήν παροῦσα ζωή ἀρχίζει ἤδη καί ἡ αἰώνια ζωή. Τά σύμβολα πού μεταχειρίζεται γιά τήν περιγραφή της εἶναι τά ἴδια μέ αὐτά πού χρησιμοποιεῖ γιά νά προσδιορίσει καί τήν μυστική ζωή˙ εἶναι ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀνθρώπου στήν ἀληθινή στήν ἀληθινή φύση, ἡ ἀπέκδυση τῶν δερματίνων χιτώνων πού συμβολίζουν τόν ρύπο τῆς ἁμαρτίας καί ἡ ἀποκατάσταση στήν βασιλική τιμή.

Στήν ἐξηγητική τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων καί ἰδιαίτερα στό ὑπόμνημα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης στόν 6ον Ψαλμό πρέπει νά ἐπισυνάψουμε κι ἕνα ὑπόμνημα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου στόν τοῦ ἰδίου Ψαλμοῦ πού εὑρίσκεται στήν δεύτερη Πραγματεία του «Περί Κατανύξεως»: «Ποιά εἶναι ἡ ὄγδοη ἡμέρα, ἄν ὄχι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἡ μεγάλη καί κραταιά, ἡ καιομένη σάν τό ἄχυρο, ὁ τρόμος τῶν ἄνω δυνάμεων, Ἡ Γραφή τήν ὀνόμασε ὀγδόη καί ἐννοεῖ μέ αὐτό ἀλλαγή τῆς καταστάσεως ἐγκαινιασμό (ἀνανέωση) τῆς μέλλουσας ζωῆς. Ἡ παροῦσα ζωή δέν εἶναι παρά μία καί μόνη ἑβδομάδα πού ἀρχίζει τήν πρώτη ἡμέρα, τελειώνει τήν ἕβδομη καί ξαναγυρίζει (ἀνακυκλουμένη) πάλι στά ἴδια χρονικά «διαστήματα» γιά νά ἐπαναλάβει ξανά τήν ἴδια ἀρχή πρός τό ἴδιο τέλος. Γι αὐτό ποτέ κανένας δέν ὀνόμασε τήν Κυριακή ὄγδοη ἡμέρα, ἀλλά πρώτη. Ὁ κύκλος τοῦ ἑπτά δέν ἐκτείνεται ὡς τό ὀκτώ. Μόνο ὅταν σταματήσουν καί διακοποῦν τά πάντα, θά ἐμφανισθεῖ ἡ ὄγδοη ἡμέρα. Ἡ πορεία της δέν ξαναγυρίζει πίσω στήν ἀρχή, ἀλλά γίνεται μέ διαστήματα πού διαδέχονται τό ἕνα τό ἄλλο. Αὐτό εἶναι καί ὁ λόγος πού ὁδήγησε τόν Προφήτη μέσα σέ βαθειά κατάνυξη καί συνεχή ἐνθύμιση τῆς κρίσης νά γράψει τοῦτο τόν ψαλμό» (Περί Κατανύξεως II, 4 MPG 47, 415D-416A).

Ὅλα σ’ αὐτό τό παράθεμα θυμίζουν τά σχόλια τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. Καί τό λεξιλόγιο καί ἡ σκέψη εἶναι τά ἴδια. Τό κείμενο δείχνει τό ἀπώτερο σημεῖο πού εἶναι δυνατό νά φτάσει ἡ ἐσχατολογική ἑρμηνεία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὅταν ἀρνεῖται νά ἀποδώσει τόν χαρακτηρισμό τῆς ὄγδοης ἡμέρας στήν Κυριακή καί τό φυλάει μονάχα γιά τόν μέλλοντα αἰῶνα.